

УДК 94:069](477)

DOI <https://doi.org/10.12958/3083-7030-2025-2-115-121>**Лисенко Алла Іванівна,**

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету,

м. Черкаси, Україна.

topsy-turvy@ukr.net<https://orcid.org/0000-0002-7354-4071>**Шевченко Борис Леонідович,**

директор

Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею,

м. Кропивницький, Україна.

krayeznavmuzey@ukr.net<https://orcid.org/0009-0001-7298-5473>

АКТУАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ МУЗЕЙНІ ПРАКТИКИ (ДОСВІД ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ)

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, особливо в контексті формування стійкої як національної, так і регіональної ідентичності, зростає запит на актуальне та доступне історичне знання. Тривалий час музейні установи виконували функцію пасивних зберігачів артефактів, але в умовах інформаційної доби та суспільних криз ця модель виявилася неефективною. Величезний обсяг унікальних регіональних історичних джерел залишається недоступним для широкої громадськості, перебуваючи у фондосховищах. Це призводить до дефіциту суспільного інтересу до власної історії та її слабкої інтеграції у сучасний культурний простір. Більшість регіональних музеїв зіштовхуються з хронічним недофінансуванням, що перешкоджає впровадженню інноваційних музейних практик, які є єдиним ефективним шляхом подолання зазначеного розриву. Таким чином, актуальною науковою проблемою є дослідження та систематизація успішного досвіду тих регіональних музеїв, які, використовуючи інноваційні методи та залучаючи додаткові ресурси, змогли перетворити пасивне зберігання спадщини на активний процес її суспільної значущості та ефективної комунікації із суспільством. Досвід Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею (ЦОКМ), який до 2024 р. мав назву Кіровоградський обласний краєзнавчий музей, є у цьому контексті репрезентативним і вимагає наукового осмислення.

Стосовно історіографічного наповнення даної проблематики, у сучасному вітчизняному науковому просторі фіксується увага до низки ключових питань. Зокрема, у полі зору українських науковців перебувають питання концептуалізації регіональної історії (Верменич, 2014), теоретичного аналізу грантової діяльності музеїв (Шитікова та ін., 2024) та природи музейних інновацій (Банах, 2016). Водночас, системне висвітлення діяльності Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею в історичній літературі залишається фрагментарним. Інформація про його роботу представлена переважно у краєзнавчих працях з історії Кіровоградщини. В той же час варто відзначити результати академічних досліджень музейників ЦОКМ, зокрема видання «Музейна справа на Центральноукраїнських землях. Від зародження до кінця

1930-х років» (Шевченко, 2023) та «Музеї Центральної України» (Кушнір & Шевченко, 2025), які акумулюють значний фактологічний матеріал з історії створення, напрямків діяльності, фондового наповнення музейних закладів Кіровоградської області. Відповідно, досвід музею у контексті сучасного переосмислення історичного минулого досі не став предметом системного наукового пошуку. Ця недостатня дослідженість в сучасному українському історіописанні регіонального досвіду ролі музеїв щодо суспільної значущості історичного минулого й зумовлює актуальність даної наукової статті.

Автори ставлять мету: проаналізувати та систематизувати інноваційні музейні практики Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею та оцінити їхній вплив на актуалізацію регіональної історії та зміну суспільного сприйняття минулого.

Методологічна основа статті є комплексною і базується на поєднанні наукових методів, необхідних для всебічного аналізу. Зокрема, було застосовано історико-функціональний метод для простеження еволюції функцій музейної установи та дослідження трансформації її діяльності під впливом впровадження інноваційних практик. Задля комплексного та послідовного вивчення всіх аспектів роботи музею використано метод системного аналізу. Крім того, застосовувався джерелознавчий аналіз для критичної роботи з первинними джерелами, зокрема з внутрішньою документацією та проєктними звітами ЦОКМ.

У контексті сучасної української історичної науки регіональна історія (або локальна історія) визначається не просто як історія певної адміністративно-територіальної одиниці, а як дослідження унікальних процесів, подій та соціокультурних особливостей на рівні конкретного краю. Вона є критично важливим компонентом національної історії (Верменич, 2014, с. 242). Під актуалізацією регіональної історії ми розуміємо процес переведення історичного знання з площини архівного зберігання у площину його суспільної значущості та практичного використання, що сприяє міцному зв'язку минулого із сьогоденням та робить історію суспільним ресурсом.

Значна роль у формуванні історичного наративу відводиться музейним установам. Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей є найдавнішим музейним закладом Кіровоградської області, його історія налічує майже 150 років (Піскова, 2007, с. 332). Нині музей є потужним науково-дослідним, науково-методичним і науково-просвітницьким центром. Музей має складну, розгалужену структуру, що включає як спеціалізовані наукові відділи (науково-просвітницької та експозиційної роботи, науково-дослідний, науково-методичний, маркетингу, розвитку та інвестування, обліку та охорони пам'яток культурної спадщини), так і мережу філій, розташованих у регіоні (меморіальний музей М. Л. Кропивницького, музей історії українського хореографічного мистецтва, музейно-природний заповідник «Тобілевичі», заповідник-музей І. К. Тобілевича (Карпенка-Карого) «Хутір «Надія», регіональний центр наукових історико-краєзнавчих досліджень, історико-архітектурний заповідник «Свято-Хрестовоздвиженська церква», історико-меморіальний заповідник «Чорний ворон») (ЦОКМ: веб-сайт).

Вивчення всіх напрямків роботи музею дає підстави констатувати, що ця установа в сучасному соціокультурному просторі трансформувалась з «хранителя історичного минулого» в агента публічної історії, і нині є динамічною комунікаційною платформою, використовує в своїй діяльності інноваційні практики та ресурси, впроваджує культурно-просвітницькі ініціативи. Музейники ЦОКМ в ритмі сучасних викликів перевели роботу установи в новий формат, насичений інноваційністю, інтерактивністю, модернізацією основних музейних функцій.

Насамперед, необхідно зазначити, що у вітчизняному науковому середовищі під музейними інноваціями розуміють комплексну і докорінну трансформацію традиційних музейних практик. Це поняття також охоплює суттєве переосмислення місця, місії та ролі музеїв у сучасному суспільстві. На думку В. Банаха, цей процес сприяє подальшій еволюції музею як особливого

історико-культурного феномену, дозволяючи йому адекватно реагувати на виклики сучасності та зберігати актуальність в першу чергу для відвідувача і місцевої громади (Банах, 2016, с. 1).

Важливим інструментом та невід'ємною складовою стратегії сталого й ефективного розвитку музею стала його грантова діяльність. Залучені грантові кошти слугують каталізатором для інновацій, дозволяючи ЦОКМ здійснювати комплексне оновлення експозиційного простору, модернізувати обладнання та впроваджувати сучасні технології. Для забезпечення системності та професійного управління цим напрямом структуру музею було посилено. Зокрема, у 2023 р. було створено спеціалізований структурний підрозділ – відділ маркетингу, розвитку та інвестування, який централізовано координує роботу з донорами, розробку проєктних заявок та контроль за їхньою реалізацією. Цей крок засвідчує стратегічний пріоритет інноваційного розвитку в діяльності ЦОКМ.

Успішною стала співпраця музею з Українським культурним фондом (УКФ), адже протягом останніх років було подано 4 проєкти в межах 4-х різних програм УКФ, два з яких було успішно реалізовано, інші ж отримали високу рейтингову оцінку та позитивні відгуки від профільних експертів. Активна грантова діяльність забезпечила мобілізацію зовнішнього фінансування, що перевищило позначку 800 тис. грн., для реалізації пріоритетних культурно-просвітницьких програм (Грантова діяльність, 2025, с. 2).

В 2024 р. музей став переможцем програми УКФ «Відновлення культурно-мистецької діяльності», отримавши для реалізації проєкту фінансування в сумі 282 947 грн. Протягом серпня-вересня 2024 р. було впроваджено культурно-мистецький просвітницький проєкт «Календар як дзеркало суспільних змін». Партнерами ЦОКМ виступили Бобринецький міський краєзнавчий музей ім. М. Смоленчука та Центральноукраїнська обласна спілка музейних працівників.

Метою даного проєкту стало висвітлення ключових історичних подій через призму календарних дат, що відображають глибинні трансформації українського суспільства. У межах реалізації цього задуму були створені стаціонарна виставка на базі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею та її повноцінна електронна версія. Як основний результат проєкту були розроблені та видані спеціалізовані календарі на 2025 р. (настінний та перекидний настільний календарі з тематичним датівником та розширеним тематичним довідником з історичних подій). Фахівцями музею були розроблені та активно проводяться тематичні екскурсії, освітні програми та спеціалізовані заходи. Паралельно була розгорнута інформаційна кампанія, що забезпечила широке поширення історичного контенту. Ця кампанія включає щомісячне оновлення розширеного тематичного датівника з історичних подій на офіційному вебсайті музею, його дублювання на ресурсах Кіровоградської обласної ради, а також публікацію низки матеріалів, створених на основі консультацій та експертних даних, наданих музейними фахівцями (Грантова діяльність, 2025, с. 5).

Однією з найбільш соціально значущих та інноваційних практик Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею було створення доступного інтерактивного простору для людей з інвалідністю. Ця ініціатива була реалізована у 2024 р. завдяки перемозі проєкту «Музей для всіх» у конкурсній програмі «Культура без бар'єрів» Українського культурного фонду (УКФ) (бюджет проєкту 518 248,14 грн.). Мета програми полягала у формуванні безперешкодного життєвого середовища для маломобільних груп населення, а особливо для осіб, які отримали інвалідність внаслідок бойових дій (ЦОКМ: веб-сайт).

У рамках грантової підтримки ЦОКМ здійснив інтеграцію сучасних тактильних та сенсорних систем в музейне середовище. Зокрема, у залах природи було встановлено мультимедійний сенсорний стіл та мультимедійну 3D-книгу, наповнену інклюзивним контентом. Крім того, музейна експозиція була доповнена табличками зі шрифтом Брайля та аудіогідами. На основі нового простору було також розроблено інтерактивно-освітні програми для дітей з інва-

лідністю та організовано виставку їхніх творчих робіт (Грантова діяльність, 2025, с. 10–11). Як бачимо, цей проєкт демонструє, як грантові механізми стають каталізатором для впровадження соціально орієнтованих інновацій у музейну практику.

Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей нині продовжує активно використовувати грантові механізми для відновлення та розвитку музейної сфери регіону в умовах повномасштабної війни. У липні 2025 р. музей розпочав реалізацію масштабного проєкту «Музей і громада: простір єднання» за підтримки Всеукраїнської громадської організації ІСАР «Єднання» (загальна сума проєкту 1 170 883 грн.) (Музей і громада, 2025, с. 3). Ініціатива є частиною трирічної грантової програми «Єднання для громади», що фінансується Європейським Союзом. Проєкт спрямований на створення платформи взаємодії музейників Кіровоградщини для відновлення порушених соціокультурних процесів, поширення кращих практик та посилення ролі музеїв як життєво важливих культурних осередків, здатних зберігати ідентичність та об'єднувати громаду. Метою проєкту є комплексне відновлення діяльності музеїв як доступних та інклюзивних культурних просторів шляхом впровадження інновацій та надання методичного супроводу.

Проєкт передбачає системну методичну підтримку музейних закладів регіону, що має вирішальне значення для їхньої стійкості, а саме: проведення моніторингу стану музеїв області; надання практичних консультацій музеям територіальних громад з ключових питань щодо організації збереження музейних цінностей та експозиційної роботи, а також виявлення проблемних точок та пошук шляхів їхнього розв'язання; організація навчальних вебінарів та семінарів для музейних працівників тощо. Також даний проєкт продовжує інноваційний шлях Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею, розпочатий у межах попередніх ініціатив, зокрема мова йде про інтеграцію інклюзії, так як для забезпечення безперешкодного доступу відвідувачів з інвалідністю встановлено електропідіймач. Вартими уваги є й технологічні інновації: з метою створення захопливого простору в експозиції «Природа» розміщено інноваційне інтерактивне дзеркало доповненої реальності (AR), яке відображає віртуальних тварин у реальному часі (Музей і громада, 2025, с. 7–8).

Окрім того, для посилення взаємодії між музеями та громадою заплановано та на даний час ефективно реалізується низка комунікаційних заходів. Так, в серпні 2025 р. було організовано й проведено обласний форум музейних працівників за участі партнерів, громадських активістів та представників органів влади. Форум виступив платформою для обміну досвідом, презентації напрацювань та обговорення нових можливостей розвитку музеїв в умовах війни. Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей також є культурно-просвітницькою платформою для проведення постійних тематичних зустрічей та інтерактивних заходів для різних категорій населення, які поєднують елементи культурного дозвілля, неформального спілкування та пізнання.

Невід'ємною складовою процесу актуалізації історичного минулого є видавнича діяльність музею. Насамперед, мова йде про видання «Музеї Центральної України» (Кушнір & Шевченко, 2025) та щорічний науково-методичний часопис «Музейний вісник Центральної України», який публікується під егідою Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею, регіонального центру історичних досліджень з історії України, Кіровоградської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, Центральноукраїнської обласної спілки музейних працівників (ЦОКМ: веб-сайт).

Періодичні видання слугують академічною платформою для поширення досвіду впровадження інноваційних музейних практик, публікації результатів грантової діяльності та обміну фаховою інформацією. Ключовим моментом змістовного наповнення цих видань є публікація наукових напрацювань, що включають історичну оцінку змісту архівних колекцій Кіровоградського обласного архіву та фондів колекцій Центральноукраїнського обласного краєзнав-

чого музею, історико-краєзнавчі студії, матеріали з методичної роботи. Такий підхід є необхідним атрибутом для ефективного поширення історичних знань у науковому середовищі та серед широкої громадськості.

Отже, досвід Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею є репрезентативним та цінним для наслідування іншими регіональними музейними установами України. Він демонструє, як стратегічне використання грантів та інновацій дозволяє ефективно зміцнювати регіональну ідентичність і зберігати історичну пам'ять у час найгостріших суспільних викликів. Також активна видавнича діяльність музею функціонує як необхідна академічна платформа для поширення досвіду та наукової верифікації регіональних джерел.

Список використаної літератури

1. Верменич Я. В. Історична регіоналістика : навчальний посібник / відп. ред. В. А. Смолій. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. 412 с.
2. Шитикова Т., Штерр Д., Палинчак-Кутузова В. Грантова діяльність музеїв: можливості, виклики та перспективи розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. № 82, Т. 2. С. 261–266. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-2-36>
3. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and cultural studies*. 2016. № 3(1). С. 1–5.
4. Музейна справа на Центральноукраїнських землях. Від зародження до кінця 1930-х років / наук. ред. Б. Шевченко. Кропивницький : Поліграф-Сервіс, 2023. 60 с.
5. Музеї Центральної України / упоряд. Л. Кушнір, Б. Шевченко. Кропивницький : Антураж А, 2025. 148 с.
6. Піскова Е. М. Кіровоградський обласний краєзнавчий музей. *Енциклопедія історії України*: у 10 т.; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2007. Т. 4 Ка-Ком. С. 332.
7. Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей: офіційний веб-сайт. URL: <https://kokm.kr.ua/> (дата звернення: 12.11.2025).
8. Грантова діяльність Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею. *Матеріали поточного архіву Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею*. Кропивницький, 2025. 13 с.
9. Музей і громада: простір єднання. *Матеріали поточного архіву Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею*. Кропивницький, 2025. 10 с.

References

1. Vermenych, Ya. V. (2014). *Istorychna rehionalistyka* [Historical regional studies]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
2. Shytikova, T., Shterr, D., & Palynchak-Kutuzova, V. (2024). Hrantova diialnist muzeiv: mozhlyvosti, vyklyky ta perspektyvy rozvytku [Museum grant activity: opportunities, challenges and development prospects]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues in the humanities*, 82(2), 261–266. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-2-36> [in Ukrainian].
3. Banakh, V. M. (2016). Muzeini innovatsii ta interaktyvnist u teorii ta praktytsi muzeinoi spravy [Museum innovations and interactivity in the theory and practice of museum work]. *Historical and cultural studies*, 3(1), 1–5 [in Ukrainian].
4. Shevchenko, B. (Ed.). (2023). *Muzeina sprava na Tsentralnoukrainskykh zemliakh. Vid zarodzhennia do kintsia 1930-kh rokiv* [Museum work in the Central Ukrainian lands. From its inception to the end of the 1930s]. Kropyvnytskyi: Polihraf-Servis [in Ukrainian].
5. Kushnir, L., & Shevchenko, B. (Eds.). (2025). *Muzei Tsentralnoi Ukrainy* [Museums of Central Ukraine]. Kropyvnytskyi: Anturazh A [in Ukrainian].

6. Piskova, E. M. (2007). Kirovohradskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei [Kirovograd Regional Museum of Local Lore]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy – Encyclopedia of Ukrainian History*. (Vol. 4: Ka-Kom, p. 332). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

7. Tsentralnoukrainskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei [Central Ukrainian Museum of Regional Studies]. (n.d.). *Ofitsiyni veb-sait*. Retrieved from <https://kokm.kr.ua/> [in Ukrainian].

8. Hrantova diialnist Tsentralnoukrainskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu [Grant activities of the Central Ukrainian Museum of Regional Studies]. (2025). *Tsentralnoukrainskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei – Central Ukrainian Museum of Regional Studies*. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].

9. Muzei i hromada: prostir yednannia [Museum and community: a space of unity]. (2025). *Tsentralnoukrainskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei – Central Ukrainian Museum of Regional Studies*. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].

Лисенко А. І., Шевченко Б. Л. Актуалізація регіональної історії через інноваційні музейні практики (досвід Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею)

У статті проаналізовано та систематизовано інноваційні музейні практики Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею, спрямовані на актуалізацію регіональної історії в умовах сучасних суспільних та воєнних викликів. Обґрунтовано необхідність переходу музейних установ від традиційної ролі «зберігача» до функції агента публічної історії та динамічної комунікаційної платформи.

Особливу увагу приділено грантовій діяльності як ключовому механізму фінансової диверсифікації та каталізатору інновацій. Досліджено успішний досвід установи у реалізації проєктів за підтримки Українського культурного фонду та Європейського Союзу, зокрема, ініціатив «Календар як дзеркало суспільних змін», «Музей для всіх» (створення інклюзивного простору) та «Музей і громада: простір єднання» (методична підтримка регіональних музеїв та інтеграція технологій AR). Акцентовано увагу на тому, що реалізація проєктів «Музей для всіх» та «Музей і громада: простір єднання» стали прикладом соціально орієнтованих інновацій.

Продemonстровано, що впровадження інноваційних практик (технологічних, комунікаційних, інклюзивних) та активна видавнича діяльність забезпечують ефективну інтеграцію регіональної історичної спадщини у суспільний простір. Визначено, що в умовах сучасних суспільних викликів та обмеженого фінансування музейна установа успішно якісно трансформувалася. Зроблено висновок про те, що інноваційний шлях Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею є репрезентативним прикладом для інших регіональних музеїв України щодо збереження ідентичності та формування стійкої громадянської свідомості.

Ключові слова: регіональна історія, актуалізація, музейні інновації, грантова діяльність, Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей.

Lysenko A. I., Shevchenko B. L. Actualization of regional history through innovative museum practices (the experience of the Central Ukrainian Museum of Regional Studies)

The article analyzes and systematizes the innovative museum practices of the Central Ukrainian Museum of Regional Studies, aimed at actualizing regional history in the context of contemporary social and military challenges. The necessity for museum institutions to shift from the traditional role of a «repository» to that of an agent of public history and a dynamic communication platform is substantiated.

Particular attention is paid to grant activity as a key mechanism for financial diversification and a catalyst for innovation. The successful experience of the institution in implementing projects supported by the Ukrainian Cultural Foundation and the European Union is examined, specifically the initiatives: «Calendar as a Mirror of Social Changes», «Museum for All» (creating an inclusive

space), and «Museum and Community: A Space for Unity» (methodological support for regional museums and integration of AR technologies). The implementation of the latter two projects is highlighted as an example of socially oriented innovation.

It is demonstrated that the implementation of innovative practices (technological, communicative, inclusive) and active publishing activity ensure the effective integration of regional historical heritage into the public sphere. It is determined that, despite contemporary social challenges and limited funding, the museum institution has successfully undergone a qualitative transformation. The conclusion is drawn that the innovative path of the is a representative example for other regional museums in Ukraine regarding the preservation of identity and the formation of resilient civic consciousness.

Key words: regional history, actualization, museum innovations, grant activity, Central Ukrainian Museum of Regional Studies.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції: 17.11.2025 р.

Прийнято до друку: 23.12.2025 р.

Опубліковано: 29.12.2025 р.